

EXPANSIUNEA LOGICĂ MOMENTUL LOGIC ORIGINAR AL GÂNDIRII (VI)

CEZAR ROȘU

Abstract: In order to explain the complexity of the real, logical reflection cannot let itself be stuck into the rigidity of formulated thinking (of formal logic, of the taken for granted universal) which may lead only to exactness, but not to truth. The first truth condition is necessity (which will indeed offer the general). With its first act, the opening towards the general, logical reflection reached, by means of the category of unity, a first configuration of the general. But to really define it, thought will have to deepen the idea of necessity, passing through all the steps (categories) bred within the logical couple, and at the end, by means of the categories of relation, it obtains, according to Constantin Noica, suitable types of necessity.

Keywords: Necessity as Relation, Necessary Relation, Causal Sequence, Substantial Inherence, Functional Dependence, Community, System.

Am constatat deja în articolele precedente că necesitatea sub chipul totalității (a unității absolute) și cea sub cel al limității ce nu limitează (a afirmației absolute) rămân cazuri limită ale gândirii. Căci există trei mari frontiere ale ei: distanțele foarte mari, distanțele foarte mici (granițe ale cantitativului) și complexitatea excesivă (graniță a excesivei afirmări în real). Este atunci firesc să căutăm necesitatea în grupa următoare, a relației, atât timp cât cuplul logic este un creuzet de relații prin excelență. Există, din punctul de vedere al nașterii lor în cuplu, o diferență esențială între categoriile cantității și calității și cele din grupa relației. Primele pot fi concepute și din afara cuplului logic, din „reflectarea nemijlocită”, cum spune Noica, a realului (stări, fenomene, procese), pe când relațiile presupun un orizont, un câmp logic, pe care nu existența nemijlocită îl produce, ci cuplul. Și vom vedea că necesitatea este legată, prin însăși natura ei (implicarea timpului), de ideea de câmp din care, în măsura în care acesta se acoperă cu ideea identității concrete (a identității procesuale), pot fi deduse chiar formele logicii tradiționale: silogism, judecată, concept¹ sau ale logicii matematice: implicație, negație, conjuncție, disjuncție etc.

În primul moment se creează în cuplu relația cauzală, care poate apărea mai întâi între determinării și cum orice relație are tendința să structureze într-un fel, acestea nu pot rămâne la simpla pluralitate și nici la simpla afirmare a realului, cum

¹ Toate trei ni se vor înfățișa drept relații condensate. În silogism se va reflecta prima expresie a necesității ivită în procesul logic, anume *secvența cauzală* (silogismul reprezintă o cunoaștere prin cauze, spunea Aristotel); în judecată se va reflecta a doua formă de relație necesară, *inerența substanțială* sau, cu gândirea activă a modernilor, *dependența funcțională*, iar în concept cea de-a treia, *comunitatea* și, având un orizont de realitate, conceptul devine *sistem*.

se întâmpla în sinteza omogenului², unde principiile transcendente matematice aduceau o certitudine intuitivă în mod direct și nu priveau lucrurile decât ca prezență spațio-temporală. Dimpotrivă, aici își fac lucrarea principiile dinamice, care privesc lucrurile în existența lor (pătrunderea în însăși intimitatea diversului determinațiilor) și în care avem de-a face cu o sinteză a eterogenului³, unde orice lucru, fenomen sau proces „poate atrage după sine altele”⁴, cu alte cuvinte cu o relație de structurare secvențială între determinații. Dar nu numai legăturile fizice ale fenomenelor între ele în cazul categoriilor relației se regăsesc în legătura dinamică (a necesarului), despre care vorbește Kant în *Analitica principiilor*, ci și o „legătură metafizică a fenomenelor, care este legătura lor în facultatea de cunoaștere *a priori*”⁵ în cazul categoriilor modalității. Căci relația cauzală poate fi în planul efectivității sau al necesarului sau al posibilului, altfel logicul nu va spune aproape nimic „dacă nu da socoteală de legăturile ce se creează între lucruri ca și între gânduri”⁶. Dar relația între determinații rămâne de fiecare dată una particulară și parțială, cu riscul de a cădea în cantitativ sau calitativ, pentru că mecanismul operatoriu al modalității (posibilul determinațiilor, realul individualului și necesarul purtat cu sine de general) nu și-a făcut apariția. O relație cauzală, care să cuprindă întreg câmpul determinațiilor, nu poate fi decât între individual și determinații, acestea nedevenind altceva decât efecte ale *activității* individualului (condiție constrângătoare a mecanismului declanșat de structura dinamică a profazei I-D), în care individualul își dă determinații în căutarea generalului și a *reactivității* lui (în cazul structurii dinamice D-I), în care individualul este investit cu bogăția lor. Dacă determinativa (I-D) este una cu sens de cunoaștere, căci este în căutarea generalului, deci rămâne în sfera cunoașterii speculative și științifice care dă sens vieții, particularizanta (D-I) sparge cercul cunoașterii, devine productivă și cade în tehnologie (unde nu se mai caută generalul, ci doar rațiunea subiectivă a utilității). Cu particularizanta se încheie speculația și se pune capăt perspectivei teoretice a vieții, căci *produsul* nu are deschidere, este o limitare care limitează⁷. Productivul trimite către activități în afara cunoașterii, deci nu putem găsi aici decât o necesitate slăbită. Dar cauzalitatea o întâlnim atât în cunoaștere (care de la Aristotel e una prin cauze, una a generalului), cât și în produsele ei tehnologice. Le cuprinde pe amândouă, dar necesitate de împlinire nu întâlnim decât în prima. De aceea necesitatea cauzală ne apare, cum spune Noica, sumară; necesitatea împlinită o vom întâlni la categoria comunității, a deschiderii către întreg. Cu individualul cauză pentru determinații suntem în cazul unei simple cauze, a cauzei aparente. Generalul era căutat pentru a găsi cauza mai adâncă, o absență activă, cea care s-a pierdut în efecte, așa cum am simțit de fiecare dată când

² Sinteză a elementelor diversului care nu-și aparțin în mod necesar unele altora.

³ Sinteză a elementelor diversului care-și aparțin necesar unele altora, și care este una dinamică pentru că privește legătura existenței diversului (Cf. I. Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969, p. 189), cum este de exemplu raportul dintre substanță și accident sau raportul dintre cauză și efect, care nu mai sunt arbitrare.

⁴ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, în *Studii de istorie a filosofiei românești*, vol. XI, București, Editura Academiei Române, 2015, p. 247.

⁵ I. Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969, p. 189.

⁶ C. Noica, *Principiile logicii și legile lui Newton*, în *Probleme de logică*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 1972, p. 67.

⁷ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, ed. cit., p. 243.

am reflectat asupra cauzelor oricăror transformări, a cauzei apariției vieții pe Pământ sau a nașterii universului. Nu vom mai putea spune că individualul este cauza determinațiilor și, ca absență, nici generalul, dar ca absență activă, vom putea spune că acesta este cauza pentru care individualul nu-și dă determinații întâmplătoare⁸. Necesitatea ca relație se obține în categoriile relației pentru că aici sunt în joc toți cei trei termeni, spre deosebire de celelalte categorii, unde erau în joc doar doi termeni și unde ele nu erau decât rezultatul unor simple legături necesare. „Cuplul logic vine să arate o față poate mai adâncă a lucrurilor, de natură să împace tezele opuse, primatului cauzalității externe sau al celei interne. Ceea ce ai în relația cauzală sunt: cauza de o parte și, ca efect, o legătură între doi termeni; ai legea și două fenomene legate, potrivit ei. Ai întotdeauna trei momente, ca în cuplul logic. Iar în cuplu, momentul generalului, la care te ridici spre a înțelege legătura individualului cu determinațiile, va însemna necesitatea cauzală, care abia acum se poate întinde peste întreg orizontul cuplului, înlănțuind totul”⁹. Într-o logică a subsumării (logica lui Ares) care pierde individualul, iar generalul este unul dat, nu putem obține necesitatea, care abia ea îl poate defini. Ne trebuie deci un nou tip de logică cu care să obținem mai întâi necesitatea. Noi „nu am afla un nou element chimic dacă nu i-am fi determinat dinainte locul, în tabloul lui Mendeleev”; „nu am transforma societatea dacă nu am deține dinainte legea ei de transformare”, iar „râul nu sapă malul drept pentru că își croiește pe aici calea, ci pentru că e râu din emisfera nordică”. Sunt câteva din exemplele pe care le dă Constantin Noica în *Pentru o teorie a câmpurilor logice* pentru a arăta cum (prin conversiunea determinațiilor către general), în cuplu, poate apărea, sau nu, necesitatea. Cu ultimul exemplu, deși el nu duce gândul până la capăt, noi putem încerca să aflăm și grupa de categorii în care ar putea să apară. *Toate râurile își sapă malul*. Am putea spune că este o necesitate, dar necesitatea nu stă aici în *totalitate*. Nu stă nici în *calitatea* de a fi fluid, adică în capacitatea lui de a eroda, ci în raportul în care se găsesc cele două emisfere cu rotația pământului, deci am putea-o căuta în grupa *relației*. În logica cea nouă, generalul nu este dat, ci căutat, iar pentru a-l găsi, logica lui Hermes vine cu un alt procedeu formal: cel al *trecerii mediului extern în mediu intern*, care exprimă, din punct de vedere logic, saturarea (prezența tuturor celor trei termeni, căci vorbim de câmpuri logice) oricărei formații precare (care ontologic sunt abateri de la model). Or, căutarea generalului și „găsirea”¹⁰ lui (aici drept cauza mai adâncă) nu se poate face decât prin captarea lui în plasa dublei infinități: ale individualului și cele ale generalului, care să fie prinse într-o conversiune crescătoare spre ordine și pe care Noica o numește anastrofie. Iar prin anastrofie cele două infinități de determinații posibile devin infinități reale încât, spre deosebire de inerția și fixitatea logicii de subsumare, putem vorbi acum de un adevărat dinamism logic. Dar procesul bunei conversii se poate bloca fără acțiunea *principiului toleranței la erori*¹¹ într-un orizont previzibil de timp, din moment ce nereușita anastrofiei poate duce la catastrofă logică, în care ar putea cădea atât natura, cât și omul mai ales în cazul *determinantelor*.

⁸ *Ibidem*, p. 247.

⁹ *Ibidem*, pp. 247–248.

¹⁰ A ceea ce, cum spune Noica, nu mai este de față; a unui principiu pierdut în efecte.

¹¹ Care ajustează fin parametrii procesului de conversiune.

Relația causală, fie că e una generatoare sau una transformatoare, fie una transmițătoare sau chiar accidental-declanșatoare ce poate duce la înlănțuiri imprevizibile, reprezenta totdeauna raportul între lucruri, relația cu altul, adică relația prin excelență. Ea aduce nelimitatul înlănțuirilor, a efectelor ce devin la rândul lor cauze¹². Dar când acțiunea causală se întoarce asupra ei însăși, în locul universalei condiționări, apare un fond de permanență, un *hypokeimenon*, un subiacent, dar nu în sensul că ceva se află sub altceva, ci în sensul că ceva se află deja într-un anumit loc cu condiția ca un alt lucru să fie de asemenea acolo (cum vom vedea în cazul inherenței atributelor). Necesitatea ce apare acum în cuplu este tocmai cea dată de relația de inherență (relație prejudicativă), iar principiul logic ce-i este definitoriu este cel clasic al identității abstracte (a unui individual stabil, substanța primă aristotelică, unificând determinațiile ce ar reprezenta față de acest subiacent atributele lui). Numai că, în logica reală, individualurile sunt mai degrabă câmpuri, așa cum erau lanțuri sau reacții în lanț în cazul cauzalității, deci ele sunt departe de a fi stabile, sunt pline de mobilitate. Principiul care acționează acum este cel al identității concrete (o formă de permanență a unui individual în permanență prefacere). Și în cazul substanței acționează mecanismul logicii lui Hermes de *trecere a mediului extern în mediu intern*, dar, spre deosebire de cauzalitate, a cărei necesitate era rezultatul acțiunii de ridicare a individualului la cauză, dându-și astfel determinații neîntâmplătoare (I-D), în cazul substanței, generalul coboară spre individual și îi transfigurează determinațiile (D-G). Individualul își pierde inițiativa și generalul vine cu încărcătura lui de posibil asupra realului individual și prin jocul acesta al mecanismului modalității, generalul i se va substitui până la urmă în funcția de substanță, prin refuzul constant al individualului (G-D). „Așa cum el devenea adevărata cauză, acum devine adevărata sub-stanță. Am putea spune că și în relația substanțială sunt în joc trei termeni, nu doi: există o substanță și pe temeiul ei se capătă o relație de inherență a ceva în altceva. În orice caz, așa cum «te ridici la cauză», investigând principiile lumii și ale lucrurilor, te vei adânci și în fondul lor substanțial, în care să contempli permanența. Cuplul logic se dovedește astfel a fi «locul» substanțialității, așa cum era cel al cauzalității”¹³. Spuneam mai sus că necesitatea este cea care dă universalul cu care procesul gândirii se desfășoară mai departe și, pentru a-l defini mai bine, trebuie să reia de fiecare dată, mai deschis, cercul¹⁴ „educării” generalului. Așa s-a întâmplat în istoria gândirii cu *gândul substanței*, care cu fiecare lucru Aristotel cerea să fie invocat, ca după două milenii Spinoza să-l reia, relevând și el prezența activă a substanței peste tot, dar decretând că nu există decât una, iar Leibniz să-l reia și el revenind la multiplicitatea infinită de substanțe, dar nu cum o înțelegea Aristotel în lucruri imediat reale, ci ca infinitate de monade¹⁵.

Modernitatea, deși i-a înțeles justificarea de drept, a considerat gândul substanței ca unul nesigur în fapt și l-a înlocuit cu cel de funcție, care să preia ceva din constanța substanțialității (poziție necondiționată), dar să nu piardă nici relația de dependență a cauzalității (sub condiție), anume dependența funcțională. Relația

¹² C. Noica, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, București, Editura Științifică, 1969, pp. 98–99.

¹³ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, p. 248.

¹⁴ Fără acțiunea *principiului toleranței la erori*, ar rămâne unul de închidere.

¹⁵ C. Noica, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, p. 94.

funcțională nu va mai lega o variație (a determinațiilor) de un suport constant, ci două variații între ele care, dacă ar intra sub o lege de corespondență ce nu cade în mecanic, cum se întâmplă în matematică cu calculul mulțimilor¹⁶, ar duce la o stabilizare a dublei variații, la o închidere în general spre a se deschide organizat prin el. Legea de corespondență devine mai suplă în logica nouă: se transformă în conversiune urcătoare spre ordine (anastrofie). În cazul dependenței funcționale apare mai clar, decât în cazul cauzalității și a inherenței, faptul că activează toți cei trei termeni: individualul drept variabilă independentă, determinația ca valoare luată de variabilă dependentă de prima, iar generalul drept funcția însăși, formula operatorie. Pe substanțialiști îi preocupă în special individualul, pe funcționaliști varietatea atributelor și câmpul creat de ele care, constată Noica, nu poate fi gândit fără rest. Cu funcționalitatea, generalul va fi mai bine „educat”, mai bine definit, dar nu încă pregătit pentru a deveni general abstract (decuplat și universalizat) în cel de-al doilea moment al logicii reale, contractiunea. Câmpul static (să-l numim semivariabil) al substanței, deși a fost înlocuit de cel variabil al funcției, rămâne unul închis, constrâns fiind de dependența lui funcțională – atât substanța, cât și funcția rămânând la un nivel sumar al necesității, atât timp cât ele reprezintă doar relația cu sine (relația cu atributele proprii). Mai ales funcția, la treapta căreia generalul prinde contur și capătă o structură definită, „nu indică nimic despre parte, întreg, acțiune cauzală internă și acțiune reciprocă între părți sau între ele și întreg. Gândirea însă întâlnește și trebuie să reflecte peste tot astfel de relații, sub chipul întregului de tip organic, de pildă, sau al colectivelor din lumea realității naturale și sociale. Pentru toate acestea structura o dă categoria comunității”¹⁷.

Cauzalitatea, cu înălțuirile nelimitate, avea ceva din neîmplinirea pluralității, a cărei palidă necesitate ne apărea în cuplu odată cu profaza (I-D) și din realitatea negativului (vidul existenței unei societăți tehnologizate ce și-a pierdut generalul), rezultat, precar necesar, al particularizantei (D-I); substanța avea ceva din închiderea unității cu generalizanta (D-G) și limitarea realului la un aspect definitoriu negând toate celelalte aspecte cu delimitanta (G-D), care dădeau o necesitate sumară și ele. Un tip de necesitate mai adânc, care să facă saltul de la un nivel de realitate la altul și să dea seama de fenomenele de complexificare din real, va apărea odată cu generarea în cuplu a categoriei comunității. Dar pentru aceasta, cauzalitatea și substanța, care pe această treaptă sunt contradictorii, pe un alt nivel de realitate sunt unificate în comunitate¹⁸. Cauzalitatea își însușește corectivul de adâncime al substanței: un lucru este pus în relație cu altul ca și cum ar fi în relație cu sine. Căci comunitatea tocmai asta reprezintă: relația cu alții care să fie totodată o relație

¹⁶ Aplicații surjective, injective sau bijective ale unor mulțimi asupra altora.

¹⁷ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, p. 248.

¹⁸ Cum se întâmplă în fizică în legătură cu natura duală a luminii (undă-corpusul). Luate în sine, unda (extrema, infinita răspândire) și corpusul (maxima concentrare, până la dispariția masei) sunt contradictorii, dar lumina ca atare este amândouă în același timp. Se trece astfel la un alt nivel de realitate: mecanica cuantică, ce folosește un mecanism al gândirii care, de pe nivelul fizicii clasice, în care corpusul contrazice unda, se ridică pe un nivel de realitate, în care unda și corpusul sunt unificate în „funcția de undă”.

cu sine „și doar omului¹⁹ îi e dată o asemenea relație, căci doar în cazul său ceilalți sunt – sau pot deveni – una cu sinele lui”²⁰. Tot ceea ce s-a întâmplat până acum în cuplul logic, cu procesul expansiunii gândirii către necesitate, a condus la apariția unor tipuri de necesitate²¹ ce ne apar, cum am văzut mai sus, sumare în comparație cu necesitatea aceasta ivită în sânul comunității: necesitatea deschiderii către întreg. Cu raportul parte-întreg din logica comunității se va obține un tip de necesitate mai împlinit, cel regăsit de o integrantă (I-G) și parțial de o realizantă (G-I). Realizanta aduce cu ea timpul, exceptând cazul științelor exacte; integranta va aduce principiul conservativ al contemplației, ceva de ordinul permanenței. Realizanta, din unghiul logicii lui Hermes, nu va avea impasibilitatea sau indiferența logică față de timp a logicii formale. „Ea își menține măsura obișnuită numai în științele «abstracte», matematică și fizică. În rest, ea pune în joc pe «trebuie», ca și pe «poate», aducând în lumea logosului *modalitatea*. Trebuie să fie așa, poate să fie așa. Necesitatea și posibilitatea depășesc punctul de echilibru al lui «este», invocând viitorul²²; căci atât una cât și cealaltă nu au sens decât în timp. Odată cu realizanta se poate ivi deci un factor de gândire vie, timpul. Dacă a gândi are un sens, atunci trebuie să poarte asupra viitorului. Un înțeles de gândire oricât de modest nu se poate reține, dacă e valabil, în limitele prezentului: tinde să desființeze sau îngreuească nedeterminarea viitorului”²³. Spuneam că necesitatea este dată numai parțial de realizantă și asta pentru că o parte din spectrul cunoașterii, cum am văzut, ocolește timpul. Or, în măsura în care necesitatea este înțeleasă ca posibilitate care se realizează, acest fapt implică un interval: tocmai cel dintre posibilitate și realizarea ei. Categoria comunității (a raportului parte-tot) reprezintă cel mai bine fenomenul holomeriei, căci, prin realizantă, holomerii sunt *de o fință* (țin de identitatea tare, cea numerică), nu asemănători (identitate generică), *id est* întregul se distribuie în așa fel încât fiecare parte regăsește aceeași ordine, din condiția sa individuală, iar prin integrantă individualul (orice fenomen) capătă sens doar prin integrarea sa într-o ordine (a istoriei, vieții sau a comunității sociale), adică într-un ansamblu organizat²⁴.

Constatând că majoritatea demersurilor inadecvate, din sânul comunității, pot fi corectate (precum orice gând al omului, cu obiecții justificate) prin, să-i spunem în analogie cu cibernetica, retroacțiune, gândirea modernă a preferat, ca și în cazul

¹⁹ *A fi în altul* este noul nivel de realitate, dar nimic nu era în altul pe celelalte trepte (celelalte categorii), unde toate lucrurile se reduceau la ele însele și chiar dacă se înlănțuiau cauzal, ele rămâneau definitiv diferite.

²⁰ C. Noica, *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, p. 101.

²¹ Necesitatea slabă reținută în grupele cantității și calității și cele sumare: necesitatea cauzală (succesiunea), substanțială (inherența) și cea funcțională (dependența) în cea a relației.

²² Funcționează și aici, în cadrul comunității, mecanismul desfășurător al principiilor dinamice, căci schematismul lor lega categoriile de o reprezentare a timpului și al categoriilor modalității, unde necesitatea și posibilitatea implică ceva ce stă să vină, adică viitorul. Chiar și pentru ceea ce se întâmplă în prezent, pentru a-i înțelege necesitatea, trebuie, cum spune Noica în *Douăzeci și șapte trepte ale realului*, să crezi intervalul, să te întorci în posibilul trecut și să crezi astfel viitorul trecutului.

²³ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, ed. cit., p. 239.

²⁴ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 121.

substanței, „pe cea de sistem, o idee care astăzi, prin cibernetică, pare a se impune definitiv reflexiunii logice”²⁵. Preferința i s-a părut firească atât timp cât cibernetică, față de creația tehnică de până atunci (lipsită de un sens general, în afară de cel subiectiv al utilității), îi constituia individualului un mediu intern în încercarea de a transforma individualul statistic în individual logic. „Orice dinamism organizat lăuntric, sau tot ce se desfășoară sub controlul unui mediu intern, este cibernetic”²⁶. O comunitate este definită în primul rând de o structură, care devine pentru individ mijlocul lui de supraviețuire la rang generic (organism, colectiv oarecare, societate în ansamblu). În cazul sistemului, din toate deschiderile individualului nu rămân decât parametrii care trebuie menținuți constanți, pentru menținerea în echilibru a sistemului. Caracteristica definitivă a sistemului este, ca și a oricărei comunități, homeostasia, dar în cazul lui, cu un individual devenit simplă unitate, nemaiaivând, ca în categoria comunității, deschidere către întreg. Rămânând din individual doar caracterul de sistem închis, ca orice sistem închis, devine entropic. „Generalul căpăta o structură definită, odată cu funcția; căpăta chiar o identitate, cu comunitatea, de natură să-l facă a fi numit. Acum e o unitate pură, în care totul s-a resorbit; e cuplul logic în care n-ar supraviețui decât necesitatea generalului”²⁷. S-ar părea că scopul expansiunii logice a fost atins. Dar necesitatea nu este neutră, nu este indiferentă, nu este doar una a decurgerii, ca în logica matematică. Căci există, în raport cu timpul ce realizează posibilitățile, două necesități: una entropică, de destrămare și una de împlinire a realului, de ridicare pe un nivel mai înalt de realitate (de negentropie, cum întâlneam în cadrul categoriei comunității). Necesitatea cu care va începe contracțiunea logică este cea obținută pe linia integrantei, care implică conștiința timpului, adică un individual ce se ridică la puterea întregului și nu pe linia particularizantei unde individualul cibernetic, deși pare că nu mai are slăbiciunile I-ului statistic al tehnologiei trecute și se pregătește spre a deveni logic, alege din infinitatea determinațiilor numai pe acelea care-l pot confirma. Se constată, în ultima vreme din ce în ce mai evident, apariția unor ținte false (tocmai datorită noii inteligențe cibernetice, consecință a particularizantei), determinațiilor perturbatoare ce nu mai pot fi controlate. În primul moment, în particularizanta (D-I), apare latura pozitivă prin suspendarea generalului, cea creatoare de civilizație. Dar determinațiile ce se particularizează în cadrul ei au ca țintă exactitatea faptului mai degrabă, decât adevărul. Exactitatea faptului atrage totdeauna manevrarea lui posibilă: civilizația și boala suficienței, cu pretenția ei de a explica orice prin intelect, prin stări de fapt și legi locale²⁸, suficiență care atrage la rândul ei cealaltă boală: comoditatea, fatală civilizației²⁹.

Cu nașterea categoriilor în procesul lăuntric al cuplului logic am obținut grade de necesitate, care să ducă la o mai bună defnire a generalului, iar în ultima grupă de categorii în care o căutam nu mai avem de-a face cu un rezultat necesar, ci cu

²⁵ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, p. 249.

²⁶ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, p. 133.

²⁷ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, p. 249.

²⁸ C. Noica, *Devenirea într-o ființă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 297.

²⁹ De aceea și mor civilizațiile. Pentru că ele țin de *metoda aplicației (D-I)*, a particularizantei. Astăzi avem aplicații pentru orice.

necesitatea ca relație. Dar oriunde o întâlnim: înregistrată în real, formulată științific sau exercitată practic, ea „nu poate fi necesitate fără rest. Dacă necesitatea e relație, una în desfășurare, ea se păstrează deschisă. Necesitatea cantității (o totalitate absolută) sau a calității (o afirmare absolută) ar fi fără rest. Necesitatea ca relație, însă, inaugurează, nu încheie, un proces de gândire. De aceea gândirea revine, reia și reface mișcarea ei. [...] După ce simpla deschidere către general i-a creat problematica necesității, gândirea a ajuns la o primă configurare a generalului – a legii. Ea nu rămâne la această primă imagine. A trecut de la I la G prin determinări, acum coboară direct de la G la I, creând, cu o realizantă, situații individuale, adecvate primei imagini a generalului și sortite să o ducă la o imagine mai adâncă. Cercul se încheie și se reia”³⁰. Parcurs o singură dată, în sensul acelor de ceasornic, necesitatea e căutată printre categoriile cantității; parcurs de asemenea o singură dată, dar în sens invers, printre cele ale calității, iar parcurs de două ori³¹ în ambele sensuri: pe sensul firesc al gândirii, cu mișcarea ce urcă rezolutiv de la I prin D la G, și coboară operativ de la G la I și pe sensul invers, urcând contemplativ (speculativ) direct de la I la G, în situații privilegiate, sau coborând activ de la G la D înapoi la I, necesitatea este căutată în grupa categoriilor relației. Cele cinci categorii ale relației pe care le-am parcurs: cauzalitate, substanță, funcție, comunitate, sistem, arată Noica, ridică barierele dintre individual și general, adică dintre practica omului (sensul activ) și lege (sensul speculativ). Practica omului și adevărul cunoașterii fac sistem și cu nașterea acestui nou cuplu: adevăr-om, se poate considera generalul suficient definit pentru a începe contracțiunea logică, despre care vom vorbi în numărul viitor.

³⁰ C. Noica, *Pentru o teorie a câmpurilor logice*, pp. 249–250.

³¹ Fiecare tip de necesitate din grupa relației este regăsită de câte două profaze: necesitatea cauzală, de I-D și de D-I; necesitatea substanțială, de D-G și G-D, iar necesitatea comunității, de I-G și G-I.